

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС ЕТИЧНОТО СУЕВЕРИЕ НА ЧИТАТЕЛЯ

Превод от испански: Румен Стоянов, 1994

chitanka.info

Сиромашкото положение на книжнината ни, неспособността ѝ да привлича са предизвикали едно суеверие на стила — един разсеян прочит с частични вниманиа. Боледуващите от това суеверие разбират под стил не ефикасността или неефикасността на една страница, а привидните сръчности на писателя: неговите сравнения, акустиката му, пунктуацията и синтаксиса му. Безразлични са към самата убедителност или гамата емоция: търсят *техничарства* (думата е на Мигел де Унамуно), които ще ги уведомят дали написаното има право да им се харесва или не. Чули, че употребата на прилагателното не бива да е изтъркана, ще са на мнение, че една страница е зле написана, щом няма изненади в свързването на прилагателните със съществителните, макар главната ѝ цел да е осъществена. Чули, че сбитостта е добродетел, имат за сбит този, който се бави в десет къси фрази, а не който борави с една дълга. (Нормативни примери за това мошеничество с краткостта, за това сензационно щуреене може да се подирят в речта на прославения датски държавник Полоний от *Хамлет* или на естествения Полоний — Балтасар Грасиан.) Чули, че близкото повторение на някои срички е неблагозвучно, се преструват, че в проза то ги бодяло, въпреки че в стих им доставя особено удоволствие, мисля, също престорено. Сиреч, не се взират в ефикасността на механизма, а в разположението на частите му. Подчиняват емоцията на етиката, на един по-скоро необсъждан етикет. Толкова се е разпространила тази скованост, че вече не остават читатели в наивния смисъл на думата, а всички са потенциални критици.

Толкова възприето е това суеверие, че никой не ще посмее да приеме отсъствието на стил в попаднали му творби, още повече, ако са класически. Няма добра книга, без да ѝ е приписвана стилистика, която никой не може да подмине — с изключение на самия писател. Нека да ни бъде пример *Дон Кихот*. Испанската критика, пред доказаната прекрасност на този роман, не е поискала да мисли, че най-голямата му (и може би единствено неопровержима) стойност е психологическата и му приписва стилови надарености, които на мнозина ще се видят загадъчни. В действителност достатъчно е да се проверят няколко новоредия от *Дон Кихот*, за да се усети, че Сервантес не е бил стилист (поне в сегашното акустично-декоративно значение на думата) и че са го интересували твърде много съдбините на Кихот и на Санчо, за да допусне да се отвлича посредством

собствения си глас. *Острота и изкуство на изобретателността* от Балтасар Грасиан — тъй възхвална за всякаква проза, където се разказва като *Гусман от Алфараче*, — не се осмелява да си спомни за *Дон Кихот*. Кеведо на шега стихоплетства за неговата смърт и забравя за него. Ще стане ясно, че двата примера са отрицателни; Леополдо Лугонес в наше време изказа едно изрично ясно съждение: „Стилът е слабостта на Сервантес и пораженията, причинени от нея, са били сериозни. Цветова бедност, структурна неувереност, задъхващи се новоредия, които никога не улучват края, развиващи се в несвършващи омотавания повторения, несъразмерност, това е заветът на ония, които, не виждайки във формата друго освен върховното осъществяване на безсмъртното творение, са останали да гризат черупката, чиито грапавини скривали якостта и вкуса.“ (*Иезуитската империя*, с. 59) Също и нашият Грусак: „Ако трябва да се описват нещата каквито са, ще трябва да признаем, че една голяма част от творбата е с прекалено слаба и немарлива форма, която преспокойно оправдава онова, за скромния език, което Сервантесовите съперници му вменяват. И тук думата ми не е единствено и главно нито за словесните несъстоятелности, за нетърпимите повторения или усуквания, нито пък за откъслеците тежка високопарност, които ни сподавят, а за обикновено изнемощялата съчлененост на тая проза, предназначена да се чете край масата след вечеря.“ (*Литературна критика*, с. 41) Проза за четене край масата след вечеря, проза разговорна, а не декламирана, такава е Сервантесовата и друга не му е нужна. Представям си, че същата тази забележка ще бъде справедлива в случая с Достоевски или с Монтен, или със Самюъл Бътлър.

Тази суетност на стила става куха до една друга, по-патетична суетност — тази на съвършенството. Няма метрически писател, колкото и случаен и нищожен да бъде, който да не е изваял (глаголът обикновено фигурира в неговата лексика) своя съвършен сонет, мъничък паметник, съхраняващ неговото възможно безсмъртие, който новостите и унищоженията на времето ще трябва да зачетат. Става дума за сонет без пълнеж, когато целият той е пълнеж: тоест един остатък, една безполезност. Тази дълготрайна лъжливост (сър Томас Браун, *Погребение в урна*) е била формулирана и препоръчана от Флобер в мъдростта: „Правилността (в най-възвишения смисъл на думата) постъпва с мисълта, както водите на Стикс постъпили с тялото

на Ахил: прави я неуязвима и неразрушима.“ (Кореспонденция, И, с. 199) Създението е категорично, ала до мен не е стигнала никаква опитност, която да го потвърди. (Подминавам жизнено укрепващите добродетели на Стикс; тази пъклена реминисценция не е довод, а само приповдигнатост.) Съвършената страница, страницата, в която никоя дума не може да бъде променена без последици, е най-бързопреходната от всички. Промените в езика изличават приобозначеностите и отсенките; „съвършената“ страница се състои от тези деликатни стойности и се износва с най-голяма леснина. Обратно, страницата, имаща призвание за безсмъртност, може да прекоси огъня на печатните грешки, на приблизителните версии, на разсеяните прочити, на неразбиранията, без да загуби душата си в изпитанието. Не може безнаказано да се променя (така твърдят възстановяващите неговия текст) никой ред измежду измайсторените от Гонгора; но *Дон Кихот* печели посмъртни битки срещу преводачите си и оцелява при всеки небрежен превод. Хайне, който никога не го е слушал на испански, е могъл да го приветства веднъж завинаги. По-жив е немският или скандинавският, или индуският призрак на *Дон Кихот*, отколкото горестните словесни изкусности на стилиста.

Не бих искал поуката от това доказателство да бъде разбрана като отчаяние или nihilизъм. Нито искам да поощрявам небрежности, нито вярвам в някаква мистична добродетел на тромавата фраза и недодялания епитет. Твърдя, че доброволното отстраняване на тези две-три дребни неприятности — зрителни разсейвания на някоя метафора, слухови на ритъма и изненадващи на възклицанието или хипербатона — обикновено ни доказва, че страстта към разгръщаната тема заповядва у писателя и това е всичко. Грапавостта на една фраза е толкова безразлична на истинската литература, колкото и нежността ѝ. Прозодийната пестеливост не е по-малко чуждоземна в изкуството, отколкото краснописа или правописа, или препинателните знаци: увереност, която съдебният произход на реториката и музикалният на пеенето винаги са скривали от нас. Предпочитаната слабост на днешната литература е приповдигнатостта. Окончателните думи, думи, постановяващи ясновидски или ангелски мъдрости или решения с някаква свръхчовешка твърдост — *единствен, никога, винаги, всичко, съвършенство, завършен*, — са предпочитани от всички писатели. Не мислят, че да се каже нещо в повече е толкова присъщо на несръчни

люде, колкото и да не се каже изцяло, и че небрежното обобщаване и пресилване е бедност и така го чувства читателят. Техните неразумности водят до обезценяване на езика. Така става във френския, чийто израз *Je suis navre* обикновено означава: „Няма да дойда да пия чай с вас“ и чието *aimer* е било принизено до *харесвам*. Този хиперболичен навик във френския съществува и в писмения език: Пол Валери, герой на организиращата умствена бистрота, прехвърля едни забравими и забравени Лафонтенови редове и твърди за тях (срещу някого): *тези най-хубави стихове на света (Разнообразие, 84)*.

Сега искам да си припомня бъдното, а не миналото. Вече се чете наум, щастлив признак. Вече има безмълвен читател на стихове. От тази тихомълка способност до едно чисто идеографско писане — пряко съобщаване на опитности, не на звукове — има неуморимо разстояние, но все пак не толкова пространно, колкото бъдещето.

Препрочитам тези отрицания и си мисля: не знам дали музиката съумява да се отчае от музиката и мраморът — от мрамора, но литературата е изкуство, съумяващо да пророкува онова време, когато тя ще е онемяла, и да се ожесточава от собствената си добродетел, и да се влюбва в собственото си разтваряне, и да ухажва своя край.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.